

ACTE DE VORBIRE DIRECTIVE ÎN MEDIUL ACADEMIC ROMÂNESC: STRATEGII DISCURSIVE ȘI LINGVISTICE¹

ADINA I. VELEA

Universitatea Transilvania din Brașov

1. Actele de vorbire directive. Delimitări conceptuale

Atât în mediul profesional, cât și familial, vorbitorul se află adeseori în control asupra conversației cu alocutorul său, exprimând frecvent acte de vorbire directive. În literatura de specialitate acestea sunt relaționate cu termenul de acte de control (engl. *speech acts of control* sau *controlling speech acts*), reprezentând o determinare globală a forțelor ilocutionare tipice cererilor, ordinelor sau sfaturilor. Această terminologie a fost adoptată în studii dedicate discursului familiar (Ervin-Tripp et al. 1990; Blum-Kulka 1990) sau în cele din cadrul parohiale (Pearson 1989). Termenul a fost preluat și în contextul profesional (Vine 2004), pentru a acoperi categoria directivelor, a cererilor și a sfaturilor.

Factorii care au permis diferențierea dintre actele de limbaj menționate mai sus cuprind statutul superior al locutorului, beneficiul său din acțiune și dreptul alocutorului de a refuza acțiunea respectivă. A da un ordin, în accepțiunea lui J. Searle (1969: 64) presupune existența unor condiții pregătitoare (locutorul trebuie să fie în poziție de autoritate în raport cu alocutorul său), de sinceritate (locutorul vrea ca ordinul să fie îndeplinit) și esențiale (locutorul exprimă ordinul ca o încercare de a-l face pe alocutor să-l îndeplinească).

Actele de control reprezintă încercări atât ale alocutorului, cât și ale locutorului de a afecta comportamentul interlocutorului său. Termenii de *cerere*, *ordin* sau *comandă* sunt folosiți în engleza de zi cu zi pentru a indica directive adresate unei persoane pentru a acționa în acest scop. În timp ce alte limbi aparținând unor societăți complexe dețin un vocabular bogat, tipic pentru o anumită categorie de acte de limbaj, se poate simplifica conceptual o familie a actelor de control și în limba română, din care directivele reprezintă doar un tip (Ervin-Tripp et al. 1990: 308). În cazul acestora, spre deosebire de cereri, vorbitorul beneficiază de un statut superior și de rezultatul actului de limbaj, „spunându-i” alocutorului să îndeplinească sarcina dată, acesta neavând drept de refuz (Craven și Potter 2010: 420).

¹ This paper is supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), ID76945 financed from the European Social Fund and by the Romanian Government.

2. Directivele în comunicarea scris

Studiile menționate în secțiunea dedicată delimitărilor conceptuale au avut ca interes analiza actelor de vorbire directive în comunicarea orală. Astfel s-au identificat diferite tipologii ale acestor acte de limbaj, precum cele legate de (in)directe (Searle 1969; Ervin-Tripp 1976; Pérez Hernández și Ruiz de Mendoza 2002). Alte clasificări au vizat identificarea tiparelor lingvistice (în eng. *need statements, imperatives, imbedded imperatives, permission directives, question directives și hints*) (Ervin-Tripp 1976) sau a celor conversaționale (în eng. *now, later, elicited, spontaneous, specific, general, condition, no condition directives*) (Vine 2009, Craven și Potter 2010) tipice actelor de vorbire directive.

În comunicarea scrisă, aceste acte de limbaj nu au fost extins analizate, pragmaticienii neacordându-le o atenție deosebită, deși emailurile, de pildă, ar putea reprezenta o sursă bogată de analiză a actelor de vorbire, precum scuzele, cererile¹ sau directivele, în acest caz (Grundy 2008).

Studiile care totuși au vizat analiza actelor de vorbire directive în comunicarea scrisă s-au concentrat pe raportul comparativ dintre comunicarea orală și cea scrisă, rezultatele evidențiind faptul că imperativele de tipul *state-preparatory* sunt frecvente într-un corpus format din *short notes și office memos* (Bax 1986). Cercetări ulterioare (Waldvogel 2005) ale actelor de vorbire directive în emailuri au rezultat într-o utilizare semnificativă a formelor interogative și declarative în comunicarea scrisă, analiza având ca metodologie teoria politei. Același cadru teoretic, cel al politei, a fost adoptat în scrisori de tip directiv într-un mediu de afaceri din Hong Kong, în care managerii își justifică mai des acțiunile decât subordonații acestora (Kong 2006). Conceptul de polite a fost discutat în relație cu cel de putere și cu opțiunea expeditorilor de a emite acte de vorbire directive mai multor recipienți (eng. *multiple audiences*) în același timp; astfel locutorii și-au variat alegerile lingvistice de expresie a acestor acte de limbaj în funcție de specificul emailului (eng. *single or multiple audiences*) (Bremner 2006).

3. Scop și metodologie

Studiul de față își propune, în urma analizei critice a stadiului actual al actelor de vorbire directive, identificarea strategiilor discursive și lingvistice ale acestor acte de limbaj într-un corpus format din câteva emailuri (*multiple audiences*) din mediul academic românesc, având același scop interacțional, de a solicita alocutorilor să participe la anumite evenimente. Chiar dacă numărul de emailuri pare, la prima vedere, redus (acestea au fost selectate dintr-un număr total de 150 de emailuri) pentru o astfel de analiză, rezultatele cercetării teoretice vor evidenția complexitatea și dificultatea de care dispun locutorii (profesori universitari, secretari) pentru a-i determina pe alocutori (studenți doctoranzi) să participe la aceste evenimente, precum seminarii sau întâlniri.

Cadrul teoretic pentru analiza actelor de vorbire directive în acest studiu nu reprezintă teoria politei, chiar dacă aceste acte de limbaj au un potențial caracter amenințător pentru alocutor (Brown și Levinson 1987), ci se rezumă la identificarea contextuală a directivelor, luând în considerare „statutul participanților, relația lor ierarhică și dreptul interlocutorului de a refuza acțiunea care i s-a inițiat” (Vine 2004: 31). Motivația identificării acestor acte de

¹ „Pragmaticists haven't traditionally paid much attention to writing. Perhaps it's time for a change. If I really wanted to know how apologies and requests are made in intracultural, cross-cultural and intercultural contexts, I have a ready source of valid data in the masses of emails sent that encode just such acts.” (Grundy 2008: 246)

vorbire din punct de vedere contextual se bazează pe faptul că aceeași formă gramaticală poate fi utilizată pentru performarea mai multor acțiuni, de exemplu, imperativul poate exprima un ordin, o rugămintă sau un sfat (Pan Dindelegan 2010: 241).

Analiza calitativă adoptată în acest studiu cuprinde două etape: o dată ce directivele au fost identificate (fiecare email conține un act de vorbire directiv) pe baza factorilor menționați anterior, scopul secund al acestui studiu reprezintă descrierea lingvistică a acestor acte de limbaj.

Pentru confidențialitatea datelor, au fost înlocuite numele reale ale participanților cu pseudonime, iar datele și orele de întâlnire nu au fost puse în discuție. Emailurile conțin elemente de prozodie în forma lor originală, acestea nu au fost adăugate intenționat de autor, caracterele italice însă au fost utilizate pentru evidențierea exemplilor. Exemplele care ilustrează un email complet au fost numerotate începând cu (1), iar cele care se referă numai la extrasele care reprezintă actele de vorbire directive au fost glosate cu o șiră urmată de numărul emailului din care actul de vorbire a fost extras (ex.: → (1)).

4. Rezultate și discuții

În urma analizei corpusului de emailuri, au fost identificate patru strategii discursive care permit expresia unui act de vorbire directiv și care contribuie la persuasiunea alocutorului de a participa la anumite acțiuni. Printre aceste strategii, se numără obligativitatea onorării unei invitații explicite sau implicite, repetiția, justificarea și expresia apartenenței la grup. Fiecare strategie discursivă va fi exemplificată și discutată în secțiunile următoare, iar actele de vorbire directive vor fi identificate în structura de organizare a emailurilor și descrise gramatical. Autorii emailurilor (1), (2), (5) sunt profesori universitari, iar emiștorul emailurilor (3), (4), (6), (7) are funcția de secretar.

4.1. A invita vs. a ordona

Una dintre strategiile discursive reprezintă inserția explicită a verbului „a invita” în forma de incipit a emailurilor. Reprezentarea sintactică a acestuia este realizată fie prin diateza activă (1), locutorul folosind din comoditate și detașare o a treia instanță discursivă (Vasilescu 2007: 94), fie prin diateza pasivă (2), (3), interesul comunicativ deplasându-se de la expeditor către destinatarii mesajului (Pan Dindelegan 2010: 264):

- (1) *Dragi membri ai proiectului, domnul (funcție) va invita să la participați la întâlnirea cu [personalitate X], luni (data) la ora (...) în (nume loc).*
→ *Eu vă solicit imperativ ca dacă nu aveți ore în (nume loc) să fiți acolo.*
Veti putea raporta ca activitate participarea la acest eveniment.

*Cu multumiri,
Tudor*

- (2) *Maine (data) la ora (...), sunteți invitați la o discuție cu comisia cu care ați dat concurs. Este o întâlnire foarte importantă, atât pentru voi, cât și pentru noi,*
→ *asa ca vă rog să nu lipsiți.*
Tudor Ionescu

- (3) *Stimați membri ai proiectului,*

Luni, (data) ora 12, la (nume loc), în sala (număr) sunteți invitați să participați la Seminarul cu tema (XXXXXX)

condus de Moderator: Prof. Dr. RADU MIHAI.

Anuntul il gasiti in atasament

→ Prezenta este obligatorie!

Va asteptam la (nume loc),

Mihaela Popescu

Actele de vorbire directive, evidențiate în cadrul emailurilor printr-o sursă, sunt exprimate ulterior invitației, prin diferite mijloace lingvistice, precum forme verbale finite, ca modul indicativ și conjunctiv (1) și (2) sau modalizatori deontici (3).

Fora ilocutionară a acestor acte de limbaj este accentuată prin prezența explicită a locutorului în transmiterea ordinului, prin expresia pronumelui personal de persoană întâi „eu”:

→ (1) *Eu va solicit imperativ ca daca nu aveti ore in (nume loc) sa fiti acolo*

Alegerea expresiei explicite a locutorului conferă un grad ridicat de putere expeditorului, totuși utilizarea acestuia a fost relativizată în literatura despre actele de vorbire directive cu o marcare a unei acțiuni implicite, deoarece atenția cade pe locutor și nu pe destinatarul directivei (Vine 2004: 97).

Verbul „a solicita” însoțit de adverbul „imperativ” contribuie de asemenea la un grad ridicat de autoritarism din partea expeditorului care este treptat diminuat de condiționalul „dacă” urmat de conjunctivul „să fie”.

Același locutor, în exemplul (2), alege de data aceasta o formă atenuată de expresie a unui ordin, precum prefixul „v rog”¹ a cărui forță de atenuare este accentuată de conjunctivul prohibitiv „să nu lipșiți”², folosit ulterior:

→ (2) [...] *va rog sa nu lipsiti*

Atât componenta invitațională, cât și cea informativă sunt dominante în exemplul (3), obligativitatea participării având aparent rol subsidiar, fiind exprimat explicit prin modalizatorul deontic „obligatoriu”:

→ (3) *Prezenta este obligatorie!*

Se poate observa în emailul din exemplul (3), de mai sus, că locutorul utilizează elemente de prozodie, redate prin folosirea caracterelor aldine, pentru a transmite locul, data, ora evenimentului și semne de exclamare pentru a enfatiza obligativitatea destinatarilor mesajului de a onora invitația.

În unele cazuri – (4) și (5) –, locutorii nu folosesc explicit verbul „a invita” pentru a le permite inițierea unui act de vorbire directiv, ci invitația este implicită, deghizată în transmiterea unei informații:

¹ În limba engleză, utilizarea prefixului „v rog” (eng. *please*) a fost asociat cu actele de vorbire directive, persoana locutorului fiind explicit exprimat (Sato 2008).

² Se face distincția între actele de vorbire directive care solicită alocutorului să îndeplinească o sarcină și cele care îi impun să nu acționeze într-un anumit fel, aceste directive fiind numite „prohibitive” (Bach și Harnish 1979: 47).

(4) *Stimati membri ai proiectului,*

Luni, (data), ora 15, in (loc) va avea loc Seminarul cu tema "XXXXX", moderator: Prof.dr.univ. Mihai IONESCU .

*Seminarul este dedicat pregatirii dvs. in cadrul Scolii Doctorale, → motiv pentru care **prezentă este obligatorie!***

***Va asteptam,**
Mihaela Popescu*

(5) → *V rog să reîne în data de (...), ora (...), (nume loc) - pentru a participa la susținerea publică a două teze de doctorat în cadrul noului departament în care urmează să funcționăm de la toamnă. Este important să participați, în special X (dar și Y). Totodată, pentru informare și orientare, vă trimit atașat rezumatele celor două teze sus înute.*

Chiar dacă invitația la seminar sau la susținerea publică a celor două teze de doctorat nu este explicit formulată, actele de vorbire directive sunt exprimate fie la sfârșitul comunicării, prin modalizatorul deontic „obligativ” (cf. (4)), fie, inițial, în email, prin prefixul atenuat „vă rog” a cărui forță este agravată de conjunctivul verbului cognitiv „a reîne” (cf. (5)). Totuși locutorul, în exemplul (5), adoptă o strategie de atenuare față de expeditorul din exemplul (4), deoarece amână expresia ordinului prin mijloacele lingvistice detaliate anterior. Printr-un singur cuvânt, anume „obligativ”, locutorul (4) impune participanților să participe la seminar.

Această strategie a invitației explicite sau implicite are rolul de a crea o dihotomie inițială între opționalitatea intrinsecă a acceptării unei invitații și obligativitatea participării exprimate prin actul de vorbire directiv. Locutorii se folosesc astfel de un act de vorbire asertiv (cf. (1) – (5)), precum o aparentă invitație, ca premisă inițială pentru a emite un ordin, analiza contextuală fiind astfel esențială pentru distingerea celor două forme ilocutionare.

4.2. Repetiția

Dacă invitația este cadrul contextual propice pentru a iniția un act de vorbire directiv, aceasta este însoțită de alte strategii discursive precum repetiția, la care locutorii recurg pentru a-și construi tactica persuasiunii:

(6) **VA REAMINTEȘC!!!!**

Stimati membri ai proiectului,

Luni, (data) ora 12, la (nume loc), in sala (numar) sunteți invitați sa participați la Seminarul cu tema

(XXXXXX)

condus de Moderator: Prof. Dr. RADU MIHAI.

Anunțul îl găsiți în atașament

Prezentă este obligatorie!

Va asteptam la (nume loc),

Mihaela Popescu

(7) **V REAMINTEȘC!**

Stimati membri ai proiectului,

Luni, (data), ora 15, in (loc) va avea loc Seminarul cu tema "XXXX", moderator: Prof.dr.univ. Mihai IONESCU .

*Seminarul este dedicat pregătirii dvs. în cadrul Scolii Doctorale, motiv pentru care **prezentă este obligatorie!***

***Va așteptam,
Mihaela Popescu***

Pentru a se asigura de participarea membrilor proiectului la cele două seminarii menționate, locutorii au tendința de a reînvia un ordin deja transmis (cf. (3) și (4)), sub forma unui reminder/ memo, exprimat prin *headerul* imperativ „v reamintesc”, emfaticizat prin elemente de prozodie, marcate cu majuscule, caractere aldine, și unul sau mai multe semne de exclamare (cf. (6) și (7)). Obligativitatea participării la aceste evenimente devine astfel și mai stringentă pentru receptorii mesajului.

4.3. Expresia justificării

Pentru ca locutorul să se asigure că actul de vorbire directiv va fi îndeplinit de alocutor, se recurge adesea la inserarea unei justificări a acțiunii transmise. Aceasta are rolul de a atenua impactul actului de vorbire directiv asupra alocutorului, și este menționat în literatura de specialitate ca un factor al atenuării externe, denumit în limba engleză „grounder” (Jones 1992; Vine 2004).

Justificarea este realizată, în datele prezentate în acest studiu, atât prin menționarea beneficiului din rezultatul acțiunii – utilizându-se forma de viitor a verbului deontic „a putea” (cf. (1) și (4)) – sau a beneficiarilor (cf. (2) și (5)), cât și prin exprimarea punctului de vedere, inserându-se modalizatori apreciativi, precum „important”, la gradul superlativ (2) sau pozitiv (5):

- (1) *Veti putea raporta ca activitate participarea la acest eveniment.*
- (2) *Este o intalnire foarte importanta atat pentru voi, cit si pentru noi*
- (4) *Seminarul este dedicat pregatirii dvs. in cadrul Scolii Doctorale, motiv pentru care **prezentă este obligatorie!***
- (5) *[...] in cadrul noului departamentul in care urmeaza sa functionam de la toamna. [...]
Este important s participa i*

Este de menționat faptul că uneori statutul superior al locutorului este suficient pentru îndeplinirea sarcinii cerute, justificarea nefiind inclusă în discursul emitorului, precum în emailul din exemplul (3) și reluarea lui în (6).

4.4. Apartenența la grup

Expresia apartenenței la un grup este realizată prin utilizarea persoanei a doua plural, prezent în corpus fie în desinența verbelor „a aștepta” (1), locutorul vorbind în numele organizației din care face parte, sau „a funcționa” (5), fie prin utilizarea pronumelui personal „noi” (2):

- (1) ***Va așteptăm***
- (5) *[...] în cadrul noului departament in care urmează să funcționăm de la toamnă.*
- (2) *[...] atât pentru voi, cât și pentru noi.*

Potrivit literaturii de specialitate (Ervin-Tripp 1976), expresia solidarității, a apartenenței la un grup este o marcă de diminuare a forței ilocutionare a unui act de vorbire directiv, o strategie discursivă folosită în acest scop de către locutorii din studiul de față, ca o componentă subsidiară a actului de vorbire asertiv, de a invita.

5. Concluzii

Studiul de față este o tentativă de identificare a strategiilor discursive și lingvistice de care dispun locutorii în emiterea unui act de vorbire directiv în comunicarea scrisă, de tip emailuri, pentru a-i determina pe alocutori să participe la diverse seminarii, întâlniri sau susțineri de doctorat. Rezultatele acestui studiu evidențiază faptul că relația ierarhică, de putere, dintre locutori și alocutori nu este uneori suficientă pentru a-i obliga pe cei din urmă să participe la aceste evenimente, ci se recurge la utilizarea unor strategii discursive, precum transmiterea unei invitații explicite sau implicite ca premisă inițială a inițierii unui ordin, invitație însoțită de repetiții, de justificarea acțiunii și de expresia apartenenței la grup.

Strategiile lingvistice de expresie a actelor de vorbire directive, ce au fost situate în structura emailurilor fie în poziție mediană, fie finală, cuprind atât forme verbale finite, precum modul indicativ și conjunctiv, cât și modalizatori deotici și apreciativi.

Atât strategiile discursive, cât și cele lingvistice dovedesc faptul că actele de vorbire directive nu pot fi identificate pornind de la forme gramaticale tradiționale, precum imperativul, ci este nevoie de o analiză contextuală preliminară pentru a recurge mai întâi la acest proces de recunoaștere și apoi la descrierea lor lingvistică. De altfel, pentru a tinde către o generalizare a tiparelor discursive și lingvistice discutate în acest studiu, este necesară atât identificarea, cât și analiza acestora într-un corpus de comunicare extins, atât scris, cât și oral, ce poate genera o comparație între actele de vorbire directive în cele două tipuri de comunicare din mediul academic românesc.

BIBLIOGRAFIE

- Bach, Kent, Robert M. Harnish, 1979, *Linguistic Communication and Speech Acts*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Bax, Ingrid Pufahl, 1986, „How to assign work in an office: A comparison of spoken and written directives in American English”, *Journal of Pragmatics*, 10, 6, p. 673-692.
- Blum-Kulka, Shoshana, 1990, „You don't touch lettuce with your fingers: Parental politeness in family discourse”, *Journal of Pragmatics*, 14, nr. 2, p. 259-288.
- Bremner, Stephen, 2006, „Politeness, Power, and Activity Systems: Written Requests and Multiple Audiences in an Institutional Setting”, *Written Communication*, 23, nr. 4, p. 397-423.
- Brown, Penelope, Stephen Levinson, 1987, *Politeness. Some universals in language usage*, Cambridge, Cambridge University Press
- Craven, Alexandra & Jonathan Potter, 2010, „Directives: Entitlement and contingency in action”, *Discourse Studies*, 12, nr. 4, p. 419-442.
- Ervin-Tripp, Susan, 1976, „Is Sybil There? The Structure of Some American English Directives”, *Language in Society*, 5, nr. 1, p. 25-66.
- Ervin-Tripp, Susan, Jiansheng Guo, Martin Lampert, 1990, „Politeness and persuasion in children's control acts”, *Journal of Pragmatics*, 14, p. 307-331.
- Grundy, Peter, 2008, *Doing Pragmatics*, London, Hodder Education.
- Jones, Kimberly, 1992, „A Question of Context: Directive Use at a Morris Team Meeting”, *Language in Society*, 21, nr. 3, p. 427-445.
- Kong, Kenneth, 2006, „Accounts as a politeness strategy in the internal directive documents of a business firm in Hong Kong”, în Bargiela-Chiappini, Francesca (ed.), *Asian Business Discourse(s)*, Peter Lang AG, part II, p. 77-101.
- Pan Dindelegan, Gabriela (coord.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Univers Enciclopedic Gold.
- Pearson, Bethyl, 1989, „'Role-ing out control' at church business meetings: directing and disagreeing”, *Language Sciences*, 11, p. 289-304.

- Pérez Hernández, Lorena, Francisco José Ruiz de Mendoza, 2002, „Grounding, semantic motivation, and conceptual interaction in indirect directive speech acts”, *Journal of Pragmatics*, 34, nr. 3, p. 259-284.
- Sato, Shie, 2008, „Use of ‘Please’ in American and New Zealand English”, *Journal of Pragmatics*, 40, nr. 7, p. 1249-1278.
- Searle, John, 1969, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, London, Cambridge University Press.
- Vasilescu, Andra, 2007, *Cum vorbesc românii. Studii de comunicare (inter)cultural*, București, Editura Universității din București.
- Vine, Bernadette, 2004, *Getting things done at work: The discourse of power in workplace interaction*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Vine, Bernadette, 2009, „Directives at work: Exploring the contextual complexity of workplace directives”, *Journal of Pragmatics*, 41, nr. 7, p. 1395-1405.
- Waldvogel, Joan, 2005, *The role, status and style of workplace email: a study of two New Zealand workplaces*, Unpublished PhD thesis, New Zealand, Victoria University of Wellington.

DIRECTIVE SPEECH ACTS IN ROMANIAN ACADEMIA:
DISCURSIVE AND LINGUISTIC STRATEGIES

(Abstract)

This study is focused on direct speech acts, as part of the family of control acts, in emails from Romanian academia. Its aim is twofold: firstly it attempts at identifying these speech acts according to contextual factors, such as the status of the participants (professors, secretary vs. doctoral students), their relationship and the right of the recipients to refuse compliance (Vine 2004). Secondly, it aims at providing a linguistic description of the directives. The qualitative analysis resulted in four discursive strategies of persuading the recipient to accept the participation either at workshops or at academic meetings. These strategies consist in starting the email with an explicit or implicit invitation as a premise to initiate an order, accompanied by repetition, justification and expression of solidarity. The linguistic devices that the writers used refer to finite verbal forms, such as the indicative and the subjunctive, and to deontic vs. appreciative upgraded markers. Both the discursive and the grammatical strategies contributed to persuading the recipients to comply with the directives and accounted at the same time the complexity and the difficulty that senders encountered in initiating these direct speech acts.